

ракетних атак РФ, які забирали десятки життів українців, зокрема і дітей. В ООН також були глибоко стурбовані, коли дізнавалася про факти катування російськими військовими українських полонених військовослужбовців. Так само члени цієї організації висловлювали занепокоєння через показові судилища над українськими військовополоненими, викрадення людей і страти цивільних на тимчасово окупованих територіях.

Стурбованість ООН поширюється не лише на війну в Україні. Міжнародна організація публічно заявляла про занепокоєння через загибель протестувальників в Ірані у 2019 році, перемогу Трампа на президентських виборах (2024), ескалацію і тисячі вбитих у Конго (2025). Цей перелік можна й надалі продовжувати. Водночас варто зазначити, що глибокі стурбованість та занепокоєння не забезпечують мир та безпеку на планеті. Натомість така безсильність авторитетних міжнародних організацій розв'язує руки антидемократичним силам.

Перша і найважливіша зміна, яку варто ухвалити для покращення механізмів реагування на безпекові виклики, – це зміна статуту. Його розробили з урахуванням інтересів постійних членів Ради безпеки ООН: США, Великої Британії, Росії, Китаю та Франції. Забезпечення миру є неможливим у присутності країни-агресора в Раді безпеки ООН, яка зводить нанівець можливі зусилля інших держав. У цьому випадку варто або суттєво збільшити кількість постійних членів Ради безпеки ООН, або урівняти їхні права з іншими членами безпекового органу.

Другим важливим кроком є зміна підходу до використання вето. Мінімум дві країни повинні накласти вето, щоб рішення не було підтримано. Крім того, необхідно розробити чіткі правила застосування вето, щоб воно не суперечило демократичним цінностям і не сприяло ескалації конфліктів та щоб його не могла використовувати країна-учасниця конфлікту. Нинішня система використання вето є неефективною та викликає серйозні сумніви щодо її адекватності.

Третій крок полягає у реформуванні механізму функціонування Ради Безпеки ООН. Це включає перехід від недієвої дипломатії до радикальної дипломатії із запровадженням реальних санкцій проти порушників глобальної безпеки. Також необхідно ввести відповідальність для осіб, які представляють свої країни у цьому органі. Це стимулюватиме їх реально виконувати обов'язки, а не імітувати активну діяльність.

Отже, ефективність міжнародних організацій у недопущенні розв'язання військових конфліктів та забезпеченні правопорядку та миру на планеті є вкрай низькою. Про це свідчить ріст збройних зіткнень у різних кутках Землі та продовження найбільшої війни в Європі з часів Другої світової. Підвищити ефективність таких організацій як ООН допоможе тільки їх радикальна модернізація.

1. Armed Conflict Dataset: UCDP/PRIO Report version 24.1. 145 p. URL: <https://ucdp.uu.se/downloads/ucdpprio/versionhistory-acd-241.pdf> (дата звернення: 26.02.2025).

2. Conflict Trends: A Global Overview, 1946–2023. Oslo. 24 p. URL: https://cdn.cloud.prio.org/files/92a7aad5-3572-4886-9e9c-8aa155f1d0f4/Conflict_Trends-2024_DIGITAL.pdf?inline=true (дата звернення: 26.02.2025).

3. The International Institute for Strategic Studies (IISS). Armed Conflict Survey 2023. Taylor & Francis Group, 2023. 340 p.

Олександр СТЕПАНЧЕНКО

аспірант кафедри
адміністративно-правових дисциплін
та публічного управління
Дніпровського державного
університету внутрішніх справ
(м. Дніпро, Україна)

<https://orcid.org/0000-0001-7095-8589>

ЗБРОЯ МАСОВОГО ЗНИЩЕННЯ ЯК ВИКЛИК НАЦІОНАЛЬНИЙ БЕЗПЕЦІ

Зброя масового знищення (далі – ЗМЗ) є однією з найсерйозніших загроз сучасному світу, оскільки її застосування може спричинити катастрофічні наслідки для людства. До ЗМЗ належать ядерна, хімічна, біологічна та радіологічна зброя, здатні знищувати великі маси

населення, руйнувати екосистеми та дестабілізувати цілі держави.

Зброя масового знищення складається з ядерної, біологічної та хімічної зброї. Застосування або загроза застосування ЗМЗ суттєво вплинуло на середовище безпеки у ХХ ст. та обумовило складну безпекову ситуацію, свідками якої ми є. Розповсюдження цієї зброї, як і постачання систем, є найбільш помітними ризиками, які наразі загрожують міжнародному миру і безпеці [1].

Найбільшу небезпеку для людства може становити біологічна зброя (далі – БЗ), за нею йдуть ядерна зброя та хімічна зброя. Механізмом ураження біологічної зброї є хвороба. Людство досі було позбавлене досвіду дії її масштабної смертоносною сили. Наприклад, кілька грамів аерозольної сибірської виразки можуть легко вбити десятки, якщо не сотні тисяч людей у густонаселених міських районах. Навмисне вивільнення заразного вірусу віспи, який був викорінений у природі, може вбити мільйони людей і швидко поширитися в усьому світі. Засоби БЗ різних типів непомітні, не мають запаху і смаку. Поява видимих симптомів може запізнюватися залежно від інкубаційного періоду захворювання. Навіть загроза їх використання може мати дуже руйнівні психологічні наслідки. Ці особливості роблять такі засоби особливо придатними для прихованих або терористичних атак, що призводять до масових жертв. Останні досягнення в галузі біотехнологій, включаючи генну інженерію, можуть покращити можливості біологічної війни за рахунок удосконалення продуктів і процесів. Це, у свою чергу, може призвести до більших партій виробництва за короткий час при використанні меншого обладнання, що полегшує приховування програм БЗ у законній діяльності. Наразі 16 країн Близького Сходу і Азії проводять програми БЗ. Дані американської розвідки свідчать, що пандемія COVID-19 була викликана штучно створеним у китайській лабораторії вірусом та його несанкціонованим витоком.

Ядерна зброя спричиняє масові руйнування в прямому сенсі цього слова. Простіше кажучи, вона отримує свою руйнівну силу завдяки величезному вивільненню енергії шляхом розщеплення високозбагачених атомів урану або плутонію. Виробництво ядерної зброї є надзвичайно дорогим, потребує глибокої експертизи через складні процеси, найскладнішим з яких є виробництво високозбагаченого урану або плутонію. Потенційним джерелом цього базового матеріалу є територія колишнього Радянського Союзу, де його відносно багато, а економіка нинішніх держав переживає потрясіння, при цьому забезпечення безпеки є далеким від оптимального. На сьогодні відомо, що вісім держав володіють цією зброєю (Велика Британія, Франція, Китай, Індія, Ізраїль, Пакистан, російська федерація і США), в той час як кілька інших прагнуть отримати цю можливість, і принаймні одна (Північна Корея) висунула правдоподібні заяви про володіння ядерною зброєю. Якщо Іран отримає ядерну зброю, це буде кричущим порушенням Договору про нерозповсюдження ядерної зброї, учасником якого був Іран, але наразі вийшов із цієї угоди.

Ядерні сили НАТО відіграли провідну роль у стратегії гнучкого реагування альянсу за часів холодної війни. У новому середовищі безпеки НАТО радикально зменшила свою залежність від ядерних сил. Її стратегія залишається стратегією запобігання війні, але в ній більше не домінує можливість ядерної ескалації. Її ядерні сили більше не націлені на жодну країну, а обставини, за яких їх застосування, можливо, доведеться розглядати, вважаються надзвичайно віддаленими. Ядерні сили НАТО продовжують відігравати важливу роль у запобіганні війні, але їхня роль тепер є більш фундаментально-політичною, і вони більше не спрямовані на конкретну загрозу.

Смертоносність хімічної зброї заснована на поширенні отрут та інших токсичних речовин, як правило, у вигляді газів, рідин або спреїв. Такі речовини широко використовувалися під час Першої світової війни, їх відносно легко виготовити або отримати, оскільки багато відповідних речовин мають законне комерційне застосування і їх легко використовувати. Хімічна зброя вимагає дуже великих обсягів для отримання летальних концентрацій у великих масштабах. Майже 30 країн зберігають або активно розвивають можливості хімічної зброї.

Загроза ЗМЗ доповнюється передовими системами доставки у вигляді балістичних і крилатих ракет. Поряд з відомими ядерними державами, значна і зростаюча кількість держав володіють можливостями доставки на великі відстані.

Зброя масового знищення істотно впливає на національну безпеку, зокрема обумовлюючи ризик стратегічного характеру. Країни, які володіють ЗМЗ, мають значний вплив на міжнародну політику, створюючи напругу між державами та інші ризики, серед яких *терористична загроза* – ризик використання ЗМЗ терористичними групами, *екологічні катастрофи* – ядерні вибухи та хімічні атаки можуть завдати шкоди довкіллю на сотні років,

економічні наслідки – витрати на розробку, підтримку та захист від ЗМЗ є надзвичайно високими [1].

Під час холодної війни контроль над озброєннями був насамперед інструментом управління американсько-радянською гонкою ядерних озброєнь. Холодна війна закінчилася. Проте уряди країн НАТО і їхні партнери з безпеки все ще зацікавлені в контролі над озброєннями і роззброєнні, тому що вони бажають запобігти конфліктам, посилити безпеку і захистити людей. Звичайно, сам собою контроль над озброєннями не може запобігти конфлікту. Однак світ без контролю над такою зброєю був би ще небезпечнішим. Особливо це відчутно в контексті російсько-української війни, коли держава-терорист відверто займається ядерним шантажем, три роки тому окупувавши найбільшу атомну станцію в Європі.

Розповсюдження ЗМЗ викликає серйозне занепокоєння більшості країн і альянсу зокрема. Правові та політичні інструменти боротьби з розповсюдженням були вдосконалені та зміцнені протягом останніх десятиліть.

Незважаючи на ці зусилля, виявилось, що розповсюдження важко піддається контролю. Закінчення холодної війни та наслідки глобалізації негативно вплинули на нерозповсюдження ядерної зброї та поставили під тиск договори про контроль над озброєннями. Транснаціональні бар'єри на шляху торгівлі зброєю та компонентами поступово знижуються, а поширенню фахівців та знань у сфері ядерної зброї важко протистояти.

Поява технологій подвійного призначення ще більше сприяла поширенню, оскільки такі технології часто не підпадають під режими контролю над озброєннями. Біологічна та хімічна зброя сильно залежать від співпраці хімічного і фармацевтичного промислового сектора. Зв'язок між недержавними дійовими особами та ЗМЗ є ще одним викликом для політики нерозповсюдження.

Доповідь про сибірську виразку, опублікована у Вашингтоні після терористичних нападів на Сполучені Штати 11 вересня 2001 року, поставила питання контролю над озброєннями і політики нерозповсюдження ядерної маси в більш чітке положення. Ці факти розглядаються багатьма країнами як «атомні бомби бідняків», які можуть бути легко виготовлені, а володіння ними може змусити їх відчувати себе більш захищеними і могутніми, ніж вони могли б відчувати, покладаючись на гарантії безпеки з боку третіх країн. Ці тенденції викликають занепокоєння щодо майбутнього режимів нерозповсюдження. З'явилися нові ініціативи, в тому числі Американсько-європейська ініціатива з безпеки розповсюдження зброї масового знищення, яка зосереджена на забороні передачі матеріалів, пов'язаних із ЗМЗ.

У своїй Стратегічній концепції НАТО визначила ЗМЗ як пряму загрозу членам альянсу. У цьому ключі на Вашингтонському саміті 1999 р. альянс оголосив про свою ініціативу щодо застосування зброї масового знищення, спрямовану на вдосконалення загальних політичних і військових зусиль альянсу в цій галузі. Було створено Центр ЗМЗ з метою координації діяльності, пов'язаної з розповсюдженням зброї масового знищення, та посилення консультацій.

На Празькому саміті в листопаді 2002 р. Альянс ухвалив рішення про реалізацію п'яти ініціатив із захисту від ядерної, біологічної та хімічної зброї: прототип мобільної аналітичної лабораторії ядерної зброї; прототип команди реагування на події NBC; віртуальний Центр передового досвіду з питань захисту зброї NBC; запас біологічного і хімічного захисту НАТО; а також система спостереження за захворюваннями, яка посилить обороноздатність альянсу проти зброї масового знищення.

Отже, зброя масового знищення є однією з найбільших загроз для національної та глобальної безпеки. Її нерозповсюдження, контроль і знищення залишаються ключовими завданнями міжнародної спільноти. Запобігання використанню ЗМЗ вимагає тісної дипломатичної співпраці, розвитку технологій захисту та ефективної боротьби з тероризмом.

1. Ivančík R., Nečas P., Jurčák V. Theoretical View of Some Current Global Security Challenges. *Incas Bulletin*. 2014. Vol. 6, Issue 1. P. 99–107.